

Teresa Kaniowska

Nauczyciel konsultant

Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii

Młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii jako ogniwo lokalnej strategii rozwiązywania problemów dzieci i młodzieży

Zakładanie i prowadzenie młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii jako element rozwiązywania problemów społecznych

Młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii funkcjonują w systemie oświaty na podstawie art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.).

Przepisy art. 5 ust. 5a ustawy o systemie oświaty określają, że zakładanie i prowadzenie publicznych placówek, o których mowa w art. 2 pkt 5 ustawy, m.in. młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii, jest zadaniem własnym powiatu.

Niepubliczne placówki typu MOW i MOS mogą być również zakładane i prowadzone przez osoby prawne i fizyczne.

Zasady działania tych placówek i ich zadania określają przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (Dz. U. Nr 109, poz. 631) oraz przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie ramowych statutowych placówek publicznych (Dz. U. Nr 52, poz. 466).

Młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii, zakładane i prowadzone na podstawie wymienionych przepisów od 2004 roku znajdują się w kompetencjach resortu edukacji.

Jednym z problemów, po przejęciu tych placówek z resortu polityki społecznej, była niewystarczająca liczba miejsc w tych placówkach, utrudniająca realizację postanowień sądów rodzinnych o zastosowaniu wobec nieletniego środka wychowawczego w postaci umieszczenia w MOW lub MOS.

Od 2004 r. resort edukacji, wspólnie z jednostkami samorządu terytorialnego podjął, działania zmierzające do rozwiązania problemu braku miejsc i skrócenia czasu oczekiwania na miejsce w tych placówkach.

Udział samorządów terytorialnych w tych działaniach stanowi wypełnienie zobowiązań prawnych nie tylko w zakresie zakładania i prowadzenia MOW i MOS, ale także ze względu na obowiązek opracowywania i realizacji strategii rozwiązywania problemów społecznych przez jednostki samorządu terytorialnego różnych szczebli. Wśród zobowiązań instytucjonalnych należy wymienić zadania publiczne określone przepisami ustaw samorządowych, które obligują samorządy różnych szczebli do troski o sprawy swoich obywateli. Są to przepisy ustaw o jednostkach samorządu terytorialnego:

- Art. 8 ust. 2 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie wojewódzkim (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590 ze zm.)
- Art. 10 ust.1 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.)
- Art. 5 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 ze zm.)

Zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. (Dz. U. Nr 109, poz. 631):

Młodzieżowe ośrodki socjoterapii (MOS) prowadzone są dla dzieci i młodzieży, które z powodu zaburzeń rozwojowych, trudności w uczeniu się i zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym są zagrożone niedostosowaniem społecznym i wymagają stosowania specjalnej

organizacji nauki, metod pracy, wychowania i socjoterapii. Wychowankami tych placówek mogą być dzieci i młodzież w normie intelektualnej.

Młodzieżowe ośrodki wychowawcze (MOW) prowadzone są dla nieletnich niedostosowanych społecznie, wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy, wychowania i resocjalizacji (placówki resocjalizacyjno-wychowawcze). Wychowankami tych placówek mogą być także dzieci i młodzież upośledzeni umysłowo w stopniu lekkim (placówki resocjalizacyjno-rewalidacyjne).

Kierowanie nieletnich do MOW i MOS

Zadanie wskazywania miejsc dla nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych (przed opisaną zmianą ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (również w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii) jest realizowane przez Wydział Resocjalizacji i Socjoterapii Ośrodka Rozwoju Edukacji na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (Dz. U. Nr 296, poz. 1755).

Dzięki współpracy z ośrodkami i wszystkimi starostwami na terenie kraju, przy wykorzystaniu centralnego systemu informatycznego – www.systemkierowania.ore.edu.pl - oraz innymi podmiotami: sądami rodzinnymi, czy kuratoriami oświaty istnieje możliwość uzyskiwania wielu danych, poddawanych analizie i refleksji, będących podstawą do podejmowania działań mających na celu podnoszenie jakości funkcjonowania tych placówek.

W bazie danych gromadzonych przez ORE znajduje się ponad 10 tysięcy spraw nieletnich, dane osób upoważnionych do współpracy przez wszystkich starostów z terenu kraju oraz szczegółowe dane dotyczące organizacji ośrodków MOW i MOS.

Wśród kryteriów stosowanych przy wskazywaniu miejsc nieletnim za najważniejsze uznawane są: wybór ośrodka w jak najmniejszej odległości od miejsca zamieszkania nieletniego i zapewnienie mu kształcenia w odpowiednim typie szkoły.

Jednak w przypadku potrzeby umieszczenia nieletniego w trybie interwencyjnym np. na wniosek sądu, kuratora sądowego lub policji podejmowane są decyzje o umieszczeniu

nieletniego daleko od miejsca zamieszkania. Może wiązać się to również z doborem odpowiedniej szkoły, przy braku oferty w ośrodku bliżej położonym.

Ponadto, jednym z ważniejszych zadań statutowych Wydziału Resocjalizacji i Socjoterapii ORE jest troska o podniesienie jakości i efektywności kształcenia, wychowania i resocjalizacji nieletnich umieszczanych w MOW.

Wśród zadań szczegółowych wymienia się głównie wzmacnianie kompetencji wychowawczych nauczycieli/wychowawców MOW/MOS, w tym wzbogacanie oferty oddziaływań resocjalizacyjno-wychowawczych wobec nieletnich, realizowane w różnych formach doskonalenia zawodowego.

Ośrodek Rozwoju Edukacji nie sprawuje nadzoru pedagogicznego, jednak w przypadku każdej informacji o nieprawidłowościach w funkcjonowaniu danego ośrodka podejmuje czynności interwencyjne, polegające na natychmiastowym powiadomieniu organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad placówką. W ostatnim czasie takie czynności zostały podjęte po skierowaniu do ORE skargi przez jednego z rodziców nieletniego na zaniedbania Dyrektora Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego „Skrawek Nieba” w Dębinie pow. kolski, wobec umieszczonych w tym ośrodku wychowanków, w zakresie zapewnienia im bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania, resocjalizacji i terapii. Stwierdzone przez pracowników nadzoru pedagogicznego nieprawidłowości w funkcjonowaniu ośrodka, spowodowały okresowe zawieszenie wskazywania miejsc nieletnim w tej placówce.

Liczba młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii – trochę historii, stan aktualny, potrzeby

Aktualnie w 93 młodzieżowych ośrodkach wychowawczych jest 5 621 miejsc, a w 69 młodzieżowych ośrodkach socjoterapii 3 585 miejsc (stan na dzień 10 lutego 2014r.).

W 2004 r. funkcjonowało 45 młodzieżowych ośrodków wychowawczych z liczbą miejsc 2 873 i 9 młodzieżowych ośrodków socjoterapii z liczbą miejsc 1 337, w tym 1 189 miejsc

ambulatoryjnych i tylko 148 miejsc w opiece całodobowej. Nieletnich oczekujących wówczas na umieszczenie w MOW było ponad 2 tysiące.

W ciągu ostatnich kilku lat liczba ośrodków wzrosła tak znacząco, że w niektórych z nich nie wszystkie miejsca są wykorzystane. Zarządy jednostek samorządu terytorialnego szczebla powiatowego oraz podmioty niepubliczne w dalszym ciągu podejmują decyzje o powoływaniu tego rodzaju placówek z dwóch powodów:

- chęci zagospodarowania obiektów przeznaczonych dla szkół ponadgimnazjalnych, do których nie ma naboru i zapewnienie zatrudnienia dla części nauczycieli,
- wysokości dofinansowania działalności młodzieżowych ośrodków wychowawczych określona odpowiednimi wagami z części oświatowej subwencji ogólnej.

Wydaje się, że zapewnienie korzystnych wag dla MOW i MOS w algorytmie naliczania części oświatowej subwencji ogólnej (najwyższych spośród wszystkich placówek resortu edukacji) jest argumentem podstawowym przy podejmowaniu decyzji o powoływaniu nowych ośrodków.

Znacznie rzadziej pojawiają się uzasadnienia, że młodzieżowy ośrodek wychowawczy lub młodzieżowy ośrodek socjoterapii może stanowić istotne ogniwo w lokalnej strategii rozwiązywania problemów dzieci i młodzieży. Nie pojawiają się również argumenty, że zamiast powoływania takiej placówki warto zapewnić odpowiednie środki na organizowanie różnych form zajęć profilaktyczno-wychowawczych w placówkach oświatowo-wychowawczych typu: młodzieżowy dom kultury, pałac młodzieży, profilaktyczny klub młodzieżowy, ogród jordanowski, czy placówek wsparcia dziennego jak: świetlica socjoterapeutyczna, ognisko wychowawcze albo na działania w środowisku otwartym prowadzone przez pedagogów ulicy, czy wychowawców podwórkowych.

W wielu środowiskach lokalnych MOW lub MOS stanowi istotne ogniwo w lokalnej strategii rozwiązywania problemów społecznych, jednak o wiele mniej kosztowne są działania profilaktyczne podejmowane na rzecz ograniczenia rozmiarów zjawiska przestępczości, czy innych zachowań ryzykownych występujących wśród dzieci i młodzieży. Organizowanie wsparcia dzieciom i młodzieży z grup ryzyka w atmosferze zaufania, empatii, wrażliwości na

potrzeby przynosi rezultaty bardziej zauważalne i znaczące od efektów działań podejmowanych w oparciu o wszelkie formy prawnokarnej ingerencji i represyjnego karania. Oznacza to, że w niektórych przypadkach, o wiele bardziej efektywne będą działania prewencyjne organizowane w środowisku lokalnym, od stosowania przez sąd rodzinny środków wychowawczych lub poprawczych.

Warto, w tym miejscu warto przedstawić poglądy wybitnych pedagogów resocjalizacji na temat instytucjonalnych form opieki, wychowania i resocjalizacji.

Przed wielu laty, jeden z najbardziej znanych twórców polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej, pedagog i wychowawca wielu pokoleń naukowców i praktyków resocjalizacji - prof. Stanisław Jedlewski wypowiadał się o organizowaniu resocjalizacji nieletnich w warunkach izolacyjnych następująco: *„Proces wychowania instytucjonalnego nieletnich jest między innymi tak zawodny, a wskutek tego tak niebezpieczny, że stwarza warunki fikcji wychowawczej, pozorom osiągnięcia efektów wychowawczych i naiwnemu przekonaniu, że nieletni faktycznie moralnie dojrzał i osiągnął nieodzowne minimum resocjalizacji...”* (Jedlewski S. Kwartalnik Pedagogiczny Nr 2/1965).

Podobne jest podejście do wychowania i resocjalizacji w warunkach instytucjonalnych dzisiejszych autorytetów w dziedzinie resocjalizacji, np. prof. dr hab. Marek Konopczyński rektor PEDAGOGIUM Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie, w jednej z ostatnich swoich publikacji pt. *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych* pisze: „wokół współczesnej rzeczywistości resocjalizacyjnej narosło wiele nieporozumień i przekłamań.

Dotyczy to przede wszystkim praktyki wychowawczej realizowanej w różnych rozproszonych terytorialnie i organizacyjnie instytucjach izolacyjnych, podległych dwóm ministerstwom: sprawiedliwości i edukacji, a także samej formuły organizacyjnej procesu resocjalizacji instytucjonalnej (...). Możemy zaobserwować, że działalność resocjalizacyjna, która z założenia posiada walory pomocniczości i służby drugiemu człowiekowi i jest z tego powodu głęboko wkomponowana w przestrzeń pedagogiczną, na naszych oczach staje się domeną przedstawicieli innych dyscyplin o charakterze niepedagogicznym, silnie podlegającą

wpływowi polityczno-administracyjnemu (...) po latach doświadczeń weryfikowanych licznymi badaniami naukowymi, formalno-karna wizja regulowania stosunków społecznych nie tylko nie przyniosła oczekiwanych rezultatów, ale zaowocowała niebezpiecznymi i uproszczonymi schematami myślenia i postępowania, przynoszącymi na ogół skutki odwrotne od zamierzonych”.

Według autora przytoczonego fragmentu naukowej publikacji, wszelkie działania resocjalizacyjne należy konstruować, biorąc pod uwagę rozwój osobowy i społeczny osób nieprzystosowanych społecznie, w miejsce dotychczasowych siłowych czy manipulacyjnych prób przymuszania do zmiany zachowań, postaw i reakcji społecznych.

Prof. Marek Konopczyński, autor koncepcji Twórczej Resocjalizacji, zwraca uwagę na całościowy proces rozwoju wychowanka, a nie proces jego fragmentarycznej zmiany rozwojowej, co oczywiście, może być efektem okresowych oddziaływań w warunkach placówki resocjalizacyjnej, nie przekłada się jednak na poziom readaptacji społecznej (M. Konopczyński 2013).

Większość wychowanków opuszczających instytucjonalne formy opieki i wychowania nie posiada podstawowych kompetencji społecznych, umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie w życiu zawodowym i społecznym.

Długo przeżywają traumę związaną z brakiem rodzinnego domu, niezaspokojoną potrzebą miłości, bezpieczeństwa, akceptacji, poczuciem niższej wartości.

Stworzenie płaszczyzny nawiązywania i zacieśniania współpracy między przedstawicielami różnych instytucji i organizacji powołanych do niesienia pomocy rodzinie zagrożonej dysfunkcją i dziecku zagrożonemu niedostosowaniem społecznym wydaje się być realną wskazówką rozwiązywania problemów dzieci i młodzieży w środowiskach lokalnych i ograniczenia liczby dzieci umieszczanych w instytucjonalnych formach opieki, wychowania, resocjalizacji i terapii (T. Kaniowska 2011 i 2012).

Zmiany w prawie dotyczące funkcjonowania MOS

Zmiany w prawie umożliwiające prowadzenie działań terapeutycznych w MOS – opartych o zasadę dobrowolności i w pełni świadomy udział wychowanka poddanego terapii, akceptującego obowiązujące w ośrodku zasady pobytu – nie następowały, mimo wieloletniego udowadniania przez ekspertów z tej dziedziny, że w przypadku socjoterapii „nakazowej”, z polecenia sądu, nie można oczekiwać jej pozytywnych efektów.

Postulowane zmiany przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (usunięcie z nich placówki o nazwie młodzieżowy ośrodek socjoterapii, jako miejsca, gdzie może być wykonywany środek wychowawczy stosowany przez sąd) zostały uwzględnione w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887).

W związku z powyższym, od **1 stycznia 2012 r.** weszły w życie nowe rozwiązania dotyczące funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii oraz rodzinnej opieki zastępczej, zawarte w przepisach:

- ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz. U. Nr 149, poz. 887)
- nowelizacji ustawy z dnia 28 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich* (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.)
- rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 r. *w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym* (Dz. U. Nr 296, poz. 1755).

Do 31 grudnia 2011 r. nieletni wychowankowie mogli być umieszczani w MOS i MOW na podstawie postanowienia sądu o zastosowaniu wobec nieletniego środka wychowawczego w postaci umieszczenia w ośrodku (na podstawie art. 6 pkt 9 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich).

Ponadto, w odniesieniu do MOS istniała możliwość umieszczenia wychowanka na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanego przez zespół orzekający w poradni

psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej – na wniosek rodziców (na podstawie art. 71 b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256. poz. 2572, ze zm.).

Taka możliwość istnieje nadal, a z czasem stanie się jedyną obowiązującą podstawą do umieszczania dzieci i młodzieży w MOS na wniosek rodziców.

Aktualnie, w dalszym ciągu na podstawie przepisów § 14 cytowanego wyżej rozporządzenia MEN w młodzieżowym ośrodku socjoterapii umieszczani są nieletni, wobec których sąd zastosował środek wychowawczy przed dniem 31 grudnia 2011 roku. Stan taki będzie obowiązywał do czasu wyczerpania wszystkich przypadków nieletnich zobowiązanych przez sąd rodzinny do odbycia terapii w MOS na podstawie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Inne, zmienione przepisy to:

- brak możliwości organizowania młodzieżowego ośrodka socjoterapii, jeżeli nie funkcjonuje w nim przynajmniej jedna ze szkół: podstawowa, gimnazjum lub szkoła ponadgimnazjalna.

Zgodnie z treścią § 66 rozporządzenia MEN z dnia 12 maja 2011 r. (Dz. U. Nr 109, poz. 631): „Młodzieżowy ośrodek socjoterapii, w skład którego w dniu wejścia w życie rozporządzenia nie wchodzi co najmniej jedna ze szkół, o których mowa w § 16, może funkcjonować do dnia 31 sierpnia 2012 r.”.

Przepis § 19 ust. 3 określa, że „w uzasadnionych przypadkach może funkcjonować młodzieżowy ośrodek socjoterapii, który nie zapewnia opieki całodobowej”.

- Brak możliwości organizowania oddziałów specjalnych dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym w szkołach ogólnodostępnych:

Zgodnie z treścią § 2 ust. 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. Nr 228, poz. 1489 ze zm.) „w szkołach ogólnodostępnych nie organizuje się oddziałów

specjalnych dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym”.

Rozwiązania prawne, po nowelizacji przepisów, odnoszące się do przebywających na samowolnym oddaleniu z placówki wychowanków wskazują możliwość ich okresowego umieszczenia w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego lub Policyjnej Izbie Dziecka:

- w Policyjnej Izbie Dziecka mogą okresowo przebywać (nie dłużej niż 5 dni) uciekinierzy z MOW, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich na podstawie przepisów art. 32g § 9 ustawy z dnia 28 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.),
- w placówce interwencyjnej mogą być umieszczeni uciekinierzy z MOS (na podstawie art. 103 ust. 4 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz. U. Nr 149, poz. 887), są oni w tym przypadku traktowani jak dziecko znajdujące się w sytuacji kryzysowej.

Należy dodać, że w związku z opisanymi zmianami, od 1 stycznia 2012 r. młodzieżowe ośrodki socjoterapii (MOS) nie są przedmiotem kontroli Krajowego Mechanizmu Prewencji. Krajowy Mechanizm Prewencji, został wprowadzony na podstawie Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r.

Od 18 stycznia 2008 roku zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji (KMP) powierzono Rzecznikowi Praw Obywatelskich, wobec czego, niezbędne jest przekazywanie informacji o wypadkach nadzwyczajnych, mających miejsce w placówkach oświatowych, do których kierowani są nieletni na mocy postanowienia sądu.

Od 2009 r. w każdym miesiącu MOW-y przekazują dane o wypadkach nadzwyczajnych Rzecznikowi Praw Obywatelskich.

Dotyczy to m. in. takich wypadków nadzwyczajnych, jak:

- śmierć nieletniego lub innej osoby, albo ciężkie uszkodzenie ciała wskutek działania nieletniego, pracownika lub innej osoby,
- bunt, zbiorowe wystąpienie czynne lub bierne,

- samobójstwo nieletniego,
- groźne zakłócenie porządku i bezpieczeństwa,
- zgwałcenie nieletniego,
- znęcanie się nad nieletnim, pobicie skutkujące ciężkim uszkodzeniem ciała,
- próba samobójcza nieletniego,
- zbiorowa lub indywidualna ucieczka,
- pobicie lub inna forma zakazanego karania, poniżającego lub niehumanitarnego traktowania nieletniego,
- zastosowanie środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego.

Miejsce MOW lub MOS w lokalnej strategii rozwiązywania problemów dzieci i młodzieży

Decyzję o powołaniu ośrodka powinna poprzedzić rzetelna diagnoza występujących problemów obejmująca etiologię niedostosowania społecznego z uwzględnieniem czynników: wrodzonych, środowiskowych, rodzinnych, szkolnych (*zaburzenia emocjonalne, zaburzone relacje społeczne, zachowania antyspołeczne, trudności w uczeniu się, uzależnienia, nierealizowanie obowiązku szkolnego, dysfunkcjonalne środowisko rodzinne*).

W budowaniu lokalnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ważna jest także analiza i ocena już istniejących w środowisku lokalnym zasobów:

- Czy są wystarczające?
- Czego brakuje?
- Czy utworzenie specjalistycznej placówki np. MOS ułatwi rozwiązywanie problemów i zintegrowanie działań podejmowanych w środowisku na rzecz dziecka zagrożonego niedostosowaniem?

Do najważniejszych elementów budowania strategii rozwiązywania problemów społecznych należą:

- diagnoza stanu obejmującego problemy nieletnich – rozpoznanie źródeł problemów prowadzących do nieprzystosowania społecznego i przestępczości, rodzajów zachowań niepożądanych, miejsc najczęstszego ich występowania itp.,
- identyfikacja zasobów prewencji i readaptacji,
- organizacja wsparcia w oparciu o zasoby środowiska lokalnego.

W budowaniu lokalnej strategii rozwiązywania problemów społecznych oprócz rzetelnej diagnozy stanu zagrożeń, identyfikacji zasobów i określeniu potrzeb wydaje się uznanie za znaczące działanie zespołów interdyscyplinarnych.

Obowiązek tworzenia zespołu interdyscyplinarnego wprowadzają przepisy ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842) – jako nowe zadanie własne każdej gminy. Zgodnie z ustawą, zespół interdyscyplinarny stanowi element gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i jest metodą pracy w tym obszarze, opartą na systemowej współpracy lokalnych instytucji, podmiotów i służb oraz na wielopłaszczyznowym podejściu do problemu przemocy. W skład zespołu i grup roboczych wchodzi m.in. pracownicy oświaty, systemu pomocy społecznej, sądu, służby zdrowia czy policji.

Działania zespołów interdyscyplinarnych nie powinny się ograniczać tylko do rodzin, w których stwierdzono stosowanie przemocy przez któregoś z jej członków.

Mogą to być działania prewencyjne odnoszące się do zdiagnozowanych przypadków zagrożenia niedostosowaniem społecznym wśród dzieci i młodzieży albo np. pomoc wychowankom opuszczającym placówki opiekuńczo-wychowawcze lub resocjalizacyjno-wychowawcze w readaptacji społecznej.

Istotą działania takich grup może też być ochrona dzieci przed skutkami ubóstwa materialnego ich rodzin, aby z tego powodu nie trafiały do niezwykle kosztownych form opieki instytucjonalnej.

Główny Urząd Statystyczny w styczniu 2014 r. opublikował opracowanie nt. *Warunki życia rodzin w Polsce*. Źródłem informacji o dzieciach, a zwłaszcza zaspokojeniu ich potrzeb oraz pomocy rodzinie było „Badanie spójności społecznej”.

Ocena zaspokojenia potrzeb dzieci będących na utrzymaniu rodziców dokonana została w zakresie wyżywienia, edukacji, ochrony zdrowia oraz wypoczynku i rozrywki. Uzyskane wyniki wskazują m.in. że „ponad 3% gospodarstw rodzinnych z co najmniej 1 dzieckiem na utrzymaniu nie było w stanie z powodu ograniczeń finansowych zapewnić swoim dzieciom przynajmniej co drugi dzień mięsa, drobiu, ryby lub odpowiednika wegetariańskiego i prawie tyle samo gospodarstw nie mogło pozwolić sobie na zapewnienie dzieciom przynajmniej kilka razy w tygodniu świeżych owoców lub warzyw. Z przedstawionych wyników badań wynika, że w ogólnej liczbie 8,9 mln dzieci w wieku 0-24 lata „na utrzymaniu” w niedostatku lub biedzie żyje 1,4 mln.” (GUS, 2014).

Opracowanie zawiera również dane statystyczne dotyczące braku zaspokojenia potrzeb dzieci w zakresie edukacji, kultury czy ochrony zdrowia, jednak ze względu na fakt, że jedną z najbardziej dostrzeganych przyczyn zagrożenia dzieci i młodzieży niedostosowaniem społecznym, wychodzeniem „na ulicę” jest bieda, ten fragment opracowania jest istotny w kontekście nie zawsze profesjonalnych działań różnych służb odpowiedzialnych za rozwiązywanie problemów społecznych w społecznościach lokalnych.

Dla zobrazowania, warto przedstawić tylko jeden dosyć drastyczny przykład świadczący o niedostatecznym poziomie współpracy i spójności w działaniach służb społecznych. Opisany przypadek dotyczy śmierci mamy Artura (imię zostało zmienione) w lutym 2010 roku.

Mama Artura zmarła z wychłodzenia po dwudziestu dniach od umieszczenia jej syna w młodzieżowym ośrodku wychowawczym. Mama Artura była bezrobotna i chora, ojciec chłopca zmarł kilka lat wcześniej. O zaspokojenie potrzeb materialnych rodziny, w tym dostarczanie opału, troszczył się Artur, dlatego m.in. nie realizował obowiązku szkolnego i z tego powodu został umieszczony przez sąd rodzinny w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (na podstawie postanowienia SR o sygn. III Now 415/10 - dane ze strony www.systemkierowania.ore.edu.pl). Obecnie, Artur zbliża się do pełnoletności i jest „dzieckiem niczym”, nie ma dokąd wrócić po opuszczeniu ośrodka.

W opisanym przypadku ewidentnie zabrakło współpracy takich podmiotów jak: szkoła, ośrodek pomocy społecznej i sąd rodzinny. Chłopiec trafił do placówki resocjalizacyjno-

wychowawczej tylko dlatego, że nie uczęszczał do szkoły, a nie uczęszczał, bo chwycił się różnych dorywczych zajęć, aby zapewnić byt sobie i mamie. Nie było to chyba rolą kilkunastoletniego chłopca znajdującego się w bardzo trudnej sytuacji życiowej. Umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym i śmierć matki znacznie bardziej skomplikowały sytuację życiową tego nieletniego.

Źródła:

Jedlewski S. (1965), *Zagadnienia kary i dyscypliny w procesie resocjalizacji nieletnich*, „Kwartalnik Pedagogiczny” Nr 2.

Konopczyński M. (2013), *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych. (refleksje wokół polskiej resocjalizacji)*, Warszawa: PEDAGOGIUM WSNS.

Kaniowska T. (2011), *Analiza zasadności umieszczenia nieletnich w MOW i MOS*, Warszawa: ORE.

Kaniowska T. (2012), *Bariery w procesie społecznej readaptacji nieletnich*, Warszawa: ORE.

Warunki życia rodzin w Polsce (Informacje i opracowania statystyczne GUS) Warszawa: 2014 (<https://www.stat.gov.pl>)

Centralny system kierowania nieletnich do placówek resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych resortu edukacji (<https://www.systemkierowania.ore.edu.pl>)

<https://www.sejm.gov.pl> Internetowy System Aktów Prawnych